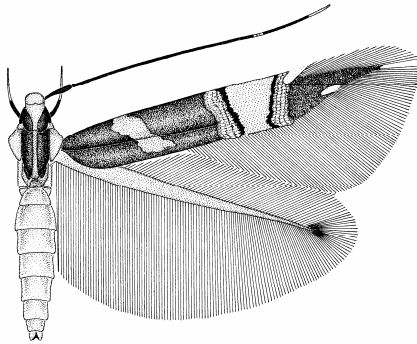

FRANJE

Jaargang 4, Afl. 8;

10 oktober 2001

ISSN: 1388-4409

**Mededelingen uit de Secties “Snellen” en “Ter Haar” van de Nederlandse
Entomologische Vereniging**

Colofon

Franje is het gezamenlijke contactorgaan van de secties “Snellen” en “Ter Haar” van de Nederlandse Entomologische Vereniging en verschijnt twee maal per jaar.

Logo: *Cosmopterix zieglerella* door Sjaak Koster

Redactie: Frans Groenen, Maurice Jansen, Rob de Vos en Jaap van Vuure

Redactieadres: Maurice Jansen, Appelgaard 9, 4033 JA Lienden. Tel: 0344-603758.
Email: m.g.m.jansen@pd.agro.nl

Abonnementen:

voor leden van Snellen: € 9,- of f 20,- per jaar, bij voorkeur te voldoen op Rabobank-rekening 130635790 te Luyksgestel.

voor leden van Ter Haar: € 9,- of F 20,- per jaar, girorekening 3744097 t.n.v. Sinnema te Hemrik onder vermelding van Ter Haar.

Bestuur sectie Snellen:

voorzitter: Louis van Deventer, Mercurius 6, 5482 XA Schijndel. Tel: 073-5470141

secretaris: vacature

penningmeester: Frans Groenen, Dorpsstraat 171, 5575 AG Luyksgestel. Tel: 0497-542153. Email: groene.eyken@chello.nl

Bestuur sectie Ter Haar:

voorzitter: Hans Huisman, Patrijzenlaan 4, 8091 BK Wezep Tel: 038-3765741

secretaris: Rob de Vos, Kalf 454, 1509 BE Zaandam. Tel: 075-6313339

penningmeester: Janny Sinnema, Sparjeburd 29, 8409 CK Hemrik. Tel: 0516-471222. Email: s.g.sinnema@wxs.nl

lid: Bob van Aartsen, Travertin 34, 8084 EH 't Harde. Tel: 0525-652119

lid: Jaap Zwier, Turfweg 27, Yzevoorde 7021 JN Zelhem. Tel: 0314-326789. Email: jzwier@wxs.nl

Kopij voor de volgende Franje dient minstens twee maanden voorafgaand aan de eerstvolgende sectie-bijeenkomst bij de redactie ingeleverd te worden. Grotere kopij of kopij met figuren indien mogelijk inleveren na overleg.

INHOUD

Rob Schouten

Verslag van de voorjaarsbijeenkomst van de sectie “Snellen” op 14 april 2001 te Lexmond.....4

Rob de Vos

Verslag van de voorjaarsbijeenkomst van de sectie “Ter Haar” op 24 maart 2001 te Lexmond.....11

Rob de Vos

Het determineren van *Thera variata* (Denis & Schiffermüller) en *T. britannica* Turner (Geometridae)15

Jaap Zwier

Excursie 200220

Jaap Zwier

Een mislukt experiment?20

Jaap Zwier

Gevonden voorwerpen21

Jaap Zwier

Zwoele nachten in de achterhoek21

Joop Kuchlein

Te koop aangeboden25

Najaarsbijeenkomst van de sectie “Ter Haar”25

Najaarsbijeenkomst van de sectie “Snellen”26

VERSLAG VAN DE VOORJAARSBIJENKOMST VAN DE SECTIE "SNELLEN" OP 14 APRIL 2001 TE LEXMOND

Rob Schouten

Aanwezig: B. van Aartsen, J. E. F Asselbergs, H. Beers, L. J. van Deventer, D. Doornheijn, C. Gielis, F. J. Groenen, L. Groothedde, A. Goutbeek, H. Ten Holt, E. Houkes, K. J. Huisman, M. G. M. Jansen, I. A. Kaijadoe, mw. Kerdel, J. C. Koster, H. J. van Loh, J. A. W. Lucas, R. T. A. Schouten, A. Schreurs, J. W. Sinnema-Bloemen, F. Verhoeven, E. Vermandel, D. A. Vestergaard, J. van Vuure, H. W. van der Wolf, J. B. Wolschrijn, J. H. H. Zwier.

Afwezig: K. van den Berg, W. Biesenbaum, A. L. Cox, E. J. van Nieukerken en M. van Stiphout.

Huishoudelijk deel

De voorzitter heet iedereen hartelijk welkom, speciaal de nieuwe leden A. Goutbeek en D. Doornheijn.

Bestuursmededelingen

De secretaris heeft aangegeven te willen af treden. Wel zal hij nog het verslag van deze bijeenkomst verzorgen.

De redactie van Franje is van samenstelling veranderd. C. Gielis is met zijn werkzaamheden gestopt. Hij wordt namens de sectie hartelijk bedankt voor het van de grond brengen van Franje en zijn grote inzet voor het blad.

De deadline voor het inleveren van kopij voor het volgende nummer is 1 augustus 2001.

De penningmeester doet kort verslag van de financiële stand van zaken. Er zijn nu twee bankrekeningen: een spaarrekening met F 1.500,00 en een gewone bankrekening. In verband met achterstallige contributie is een aantal leden recent aangeschreven. Hierop heeft driekwart gereageerd en betaald.

Excursie

Jaap Zwier bericht over de excursie. In verband met mond- en klauwzeer hebben we moeten afwegen of de excursie moest doorgaan of niet. Er zijn daarom minder terreinen beschikbaar dan normaal. Dit kan evenwel opgevangen worden door locaties bij particulieren te gebruiken. Jaap Zwier zet zich hier voor in. Omdat er een betalingsverplichting bestaat van 75% is de excursie nog niet afgezegd. Er zijn nu 22 opgaven. Om de kosten zoveel mogelijk te drukken is het streven echter 30 personen. Iedereen wordt verzocht het op zijn tafel liggende formulier bij Jaap Zwier in te leveren.

Jaap Zwier stelt voor om het excursieweekend van 2002 in Gorsel te houden. Door snel voor deze locatie te kiezen kan gemakkelijker een slaaplocatie voor de maand juni 2002 worden gevonden. De bijeenkomst stemt in met het voorstel.

Correctie op het verslag in Franje

Helaas is er ook in de correctie op het stukje van W. De Prins een fout geslopen: de temperatuur was niet 23 maar twee graden Celsius!

Faunistische mededelingen

Jaap van Vuure

De vangsten uit Zeeland van het afgelopen seizoen worden besproken. Deze zijn niet alleen van hemzelf, maar ook van twee leden van de Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland.

Tien exemplaren van *Monochroa moyses* Uffen werden gevangen op 1-3 mei bij het Veerse Meer. Eerder waren al twee vrouwtjes te Kortgene gevangen. De dieren vlogen rond 8 uur 's avonds in de schemering rond zeebies (*Bolboschoenus maritimus*), de voedselplant, meestal een meter voor me uit. Ze vlogen echter niet langer dan ongeveer een kwartier. De mannelijke genitalia bezitten duidelijk stompe valven met tandjes terwijl er op de voorvleugels een zwart schubje zit en zich op de costa hiervan een klein zwart lijntje bevindt. Sjaak Koster zegt dat de lange mijnen zijn te vinden in augustus.

Ectoedemia decentella (Herrich-Schäffer) is goed te herkennen aan het zwart-witte vleugelpatroon. De soort wordt nu steeds meer gevangen. Eén exemplaar is op 9 juni 2000 in de duinen van het Staatsbosbeheer te Westerschouwen op licht gevangen. De rups leeft op esdoorn (*Acer*). *Oxiptilus distans* (Zeller) lijkt op *O. pilosellae* (Zeller). In mei werden te Wissenkerke, op Noord Beveland, tien exemplaren uit de begroeiing van havikskruid (*Hieracium*) opgejaagd. Exemplaren van de tweede generatie werden daar ook begin augustus gevangen.

In mijn tuin werd op 2 augustus op licht *Aethes dilucidana* (Stephens) gevangen. Deze soort leeft op schermbloemigen waaronder berenklaauw (*Heracleum sphondylium*) en pastinaak (*Pastinaca sativa*). Deze soort heeft heldere achtervleugels met een duidelijke lijnvormige tekening op de voorvleugel waardoor hij te onderscheiden is van *Aethes smaethmanniana*. Het is een zeldzaam beest dat bekend is van de kust en van de provincie Limburg.

Coleophora orbitella Zeller was uit het deltagebied nog niet bekend. De soort is nu gevangen in Kortgene op 22 juli. De rups leeft op els (*Alnus*) en berk (*Betula*).

Coleophora lassella Staudinger is op een beperkt aantal plekken in Nederland gevangen; tot nu toe waren dat Lexmond, Best, en Haamstede. Op 26 augustus is de soort ook in Valkenisse (Walcheren) op licht gevangen. In Europa is de soort op meerdere plaatsen aangetroffen, maar hij is nergens echt algemeen. De voedselplant is pas sinds kort bekend: greppelrus (*Juncus bufonius*).

Caloptilia robustella Jäckh duikt op steeds meer plaatsen op. Voor het eerst is hij nu in de provincie Zeeland gevangen: op 7 mei werd één exemplaar te Kortgene op licht.

Platyedra subcinerea (Haworth) wordt de laatste jaren steeds meer gevangen. Dit exemplaar is van 10 mei en gevangen te Oost Souburg bij Vlissingen. De rups zit op

kaasjeskruid (*Malva*). Sjaak Koster veronderstelt dat *P.subcinerea* ook op stokroos (*Althaea*) voorkomt. *Trichophaga tapetzella* (Linnaeus) was vroeger algemeen. Twee exemplaren ervan werden op 11 juni te Oost Souburg gekweekt uit uilenballen.

Agonopterix purpurea (Haworth) is zeker voor Zeeland een bijzondere soort en werd op 6 mei gevangen te Rammekens nabij Vlissingen. De soort wordt nog wel af en toe in de provincie Limburg gevangen. Hans Huisman geeft aan de indruk te hebben dat de soort toch weer algemener wordt. De voedselplanten zijn pastinaak (*Pastinaca sativa*) en engelwortel (*Angelica*).

Hans Huisman

Pammene spiniana (Duponchel)

Op 3 september werd een vrouwtje van *Pammene spiniana* gevangen in een malaiseval van B. van Aartsen in Bargerveen. Deze soort vliegt laat in het seizoen. De soort viel op door de dorsaalvlek op zijn vleugel. Na het maken van een preparaat was zeker dat het om *P. spiniana* ging. Er was tot nu toe één beest uit Nederland bekend dat in 1859 te Brummen werd gevangen. De verschillen met *P. populana* (Fabricius) zijn uiterst klein. Het meest duidelijke verschil tussen beide soorten zit in de dorsaalvlek die bij *P. spiniana* laag driehoekig is en witachtig van kleur, bij *P. populana* iets hoger reikt met een punt die iets omgebogen is naar de buitenrand en witachtig geel is. Helaas zijn deze kenmerken niet constant. Ook het verschil in de genitalia is gering, Bovendien zijn de biologie en de fenologie verschillend. *P. populana* vliegt in juli tot begin augustus, de rups leeft op wilg, *P. spiniana* vliegt in augustus en september en leeft op sleedoorn (*Prunus spinosa*) en meidoorn (*Crataegus*).

Epinotia signatana (Douglas)

In Wezep werd op 13 juni 2000 op licht een beest gevangen dat veel leek op *Z. isertana*. Nader onderzoek leerde dat het een nieuwe soort voor Nederland betrof. *Epinotia signatana* leeft op *Prunus padus*, *P. spinosa* en *P. avus*. Ze kan worden herkend door te kijken naar de voorvleugel. Deze bezit een donkere streep in de lengte, boven het midden en al of niet onderbroken doorlopend boven de ocellus, schuin naar boven. In Amsterdam werden geen andere exemplaren gevonden. (Volgens Ch. Naves heeft hij in Drempt ook een exemplaar van deze soort gevangen dat nu bij Kuchlein is). De soort is niet uit België bekend maar wel uit Engeland, Denemarken en Duitsland.

Endothenia ustulana (Haworth)

Een mannetje van deze soort werd op 4 juni 2000 gevangen in de duinen bij Goedereede. Dit is het derde exemplaar voor Nederland. de eerste vermelding is gebaseerd op de mededeling van Snellen dat hij een *Endothenia* gekweekt had uit kruipend zenegroen. Dit exemplaar is helaas niet teruggevonden. Het tweede is door van Aartsen in 1965 gevangen te Oostvoorne. De soort leeft op kruipend zenegroen (*Ajuga reptans*) maar deze plant groeit niet in Goedereede. Wellicht leeft hij ook nog op een andere plant. Het genitaal komt geheel overeen met de tekening in British Tortricoid Moths (Bradley et al. 1979). De soort is wel bekend uit Denemarken,

maar daar hebben ze geen *E. pullana* (Haworth). De rups leeft daarvan op moerasandoorn (*Stachys palustris*).

Eudemis spec.

Vier exemplaren van *Eudemis profundana* (Denis & Schiffermüller) werden op 12 juli 1999 te Drempt gevangen. Eén dier bleek bij nader onderzoek *Eudemis porphyrana* (Hübner) te zijn. De twee soorten lijken erg op elkaar: de binnenrandsvlek van *E. porphyrana* heeft de vorm van een gehalveerde diabloo terwijl die van *E. profundana* wisselend van vorm is. Indien dit kenmerk wordt waargenomen moet een preparaat gemaakt worden om zekerheid te verkrijgen. Beide soorten zijn gebonden aan eik (*Quercus*). *Eudemis porphyrana* is echter in ons land veel zeldzamer.

Scythris picaepennis (Haworth)

Scythris picaepennis werd gevangen op 6 juni 2000 te Goedereede. Dit is meer een soort uit Zuid-Limburg; er zijn een zestal waarnemingen bekend uit de duinen van Noord- en Zuid-Holland. Van Goeree was alleen *S. potentillella* (Zeller) bekend.

Carpatolechia aenigma (Sattler)

Deze soort is als nieuw voor ons land gemeld door Sjaak Koster op de najaarsvergadering van Snellen in 2000. Hij vond ze bij bestudering van de Gelechiïden in het museum in Leiden, namelijk een drietal uit de negentiende eeuw en één uit Venlo uit 1937. Nu vond hij in mijn collectie nog een meer recent exemplaar op 15 juni 1972 te Meppen (provincie Drenthe) gevangen. Deze vlinder lijkt erg veel op *Pseudotelphusa paripunctella* (Thunberg). De voedselplant van *C. aenigma* is waarschijnlijk Eik (*Quercus*).

Sjaak Koster

Materiaal uit de collecties Koster en Schreurs:

Crassicornella agenjo (Petersen, 1957)

De Tineïde *Crassicornella agenjo* is nieuw voor de fauna. Het is een glimmend beige-kleurig motje zonder enige tekening dat op 9.vii.1999 te Susteren uit de malaiseval van M. Delnoye kwam. Deze stond het weer af aan Arnold Schreurs. De afwijkende kleur en de glimmende voorvleugels gaven het een heel ander voorkomen dan b.v. *Tinea dubiella* Stainton. Het genitaal bood in eerste instantie geen aanknopingspunt met enig bekende soort uit Nederland en de ons omringende landen. Na een speurtocht, samen met Erik van Nieukerken, in de bibliotheek van Naturalis wisten Erik en ik het dier, een mannetje, uiteindelijk te determineren met behulp van de revisie van het tribus Perissomasticini (Tineidae) van Petersen (1988). Hierin behandelt hij o.a. het geslacht *Crassicornella* Agenjo dat uit een vijftal soorten bestaat die alle in het Middellandse Zee-gebied voorkomen. *Crassicornella agenjo* is gevonden in Spanje, Portugal, Marokko, Algerije en Tunesië. Van de eerste stadia van de soorten van *Crassicornella* wordt niets vermeld.

Coleophora albicosta (Haworth)

Deze fraaie soort werd op 16 mei 2000 te Callantsoog geklopt uit gaspeldoorn (*Ulex europaeus*) in het Zwanenwater. Een aantal van deze struiken groeit naast de

observatiehut aan de oostelijke oever van het noordelijke meer van de twee duinmeren in het Zwanenwater. Gaspeldoorn kan slecht tegen koude winters en bij strenge winters doodt de vorst alle bovengrondse delen. Het duurt daarna een aantal jaren voor ze weer tot de oude grootte is uitgegroeid. *Coleophora albicosta* heeft voor zover bekend geen alternatieve voedselplant, zodat ze na een strenge winter uitsterft door gebrek aan voedsel. Dit is ook de reden dat de soort in Nederland uitgesproken zeldzaam is en vaak jarenlang niet wordt waargenomen. Tot dusver zijn er negen vindplaatsen uit ons land bekend, voornamelijk uit het midden en het zuidwesten. Het Zwanenwater is nu veruit de meest noordelijke vindplaats van de soort. Getracht zal worden om de zakken van de rups in het komende voorjaar te vinden.

Coleophora follicularis (Vallot)

Het eerste exemplaar van deze soort werd reeds op 21 juli 1994 in het Zwanenwater te Callantsoog gevangen, maar niet als zodanig herkend. Ze is later op naam gebracht door Hugo van der Wolf. De rups maakt een lichtkleurige kokervormige zak en leeft onder andere op heelblaadjes (*Pulicaria dysenterica*), donderkruid (*Inula conyza*) en koninginnenkruid (*Eupatorium cannabinum*). Tijdens het zoeken naar de rupsen van de vedermot *Oidaemathophorus lithodactyla* (Treitschke) op heelblaadjes werden tientallen zakken gevonden op de bladeren van deze plant. Een klein aantal hiervan werd uitgekweekt en hiermee kon de determinatie worden bevestigd.

Monochroa arundinetella (Stainton)

Op 13 augustus 2000 kwam een vrouwtje van deze zeer zeldzame soort op de lamp bij de werkschuur in het Zwanenwater te Callantsoog. Het is inmiddels het vierde exemplaar uit het Zwanenwater. Buiten het Zwanenwater is de vlinder éénmaal gevonden te Kortenhoef (provincie Noord-Holland) in 1946 door Doets en in 1999 is er ook een exemplaar gevangen in De Weerribben (provincie Overijssel) door Huisman. Ook in andere landen van Europa is de soort zeldzaam. De voedselplanten van de rups zijn oeverzegge (*Carex riparia*) en moeraszegge (*Carex acutiformis*). Deze zijn in het Zwanenwater algemeen.

Cochylis pallidana Zeller

Een afgevlagen vlindertje werd op 29 juni 2000 in het Zwanenwater te Callantsoog met het net gesleept uit de vegetatie. Genitaalonderzoek wees uit dat het hier om een exemplaar van *Cochylis pallidana* ging. Het eerste exemplaar van deze soort werd in 1969 te Valkenisse (provincie Zeeland) gevangen. Daarna is ze ook nog op Vlieland en Terschelling aangetroffen. Het Zwanenwater is nu de vijfde vindplaats van deze soort in Nederland en ligt ruwweg tussen de andere vindplaatsen in. De rups leeft in juli en augustus in de bloemen en zaadhoofdjes van zandblauwtje (*Jasione montana*).

Adoxophyes orana (Fischer von Röslerstamm)

Op 9 juni 2000 verscheen een exemplaar op de lamp bij de werkschuur in het Zwanenwater te Callantsoog. Deze soort, die pas vlak voor de Tweede Wereldoorlog in Nederland werd ontdekt, komt in grote delen van Nederland voor. In het uiterste noorden en noordwesten is ze nog niet gevonden. De rups leeft op allerlei

loofhoutsoorten, maar is soms zelfs schadelijk op appelbomen, ligusterhagen en taxus (*Taxus baccata*).

Endothenia gentianaeanana (Hübner, 1799)

De soort werd door Bentinck in Nederland ontdekt aan de hand van enkele exemplaren die hij in 1942 kweekte uit de bloemhoofdjes van grote kaardenbol (*Dipsacus fullonum*) verzameld te Valkenburg (Limburg). Zelf werd ik opmerkelijk gemaakt voor deze soort door John Langmaid tijdens een bezoek aan Portsmouth, Engeland eind augustus 1999. Hij demonstreerde mij hoe ik, door het openbreken van de verdroogde bloemhoofdjes, de rups kon vinden. Nadat ik op deze wijze een rups had gevonden, heb ik vanwege tijdgebrek alleen een aantal van deze stekelige bloemhoofdjes verzameld. Hieruit kwam in het volgende voorjaar één vlinder te voorschijn, de overige bloemhoofdjes waren blijkbaar leeg. Toen ik dit verhaal aan Arnold Schreurs vertelde en erbij vertelde dat de soort eenmaal eerder in Zuid-Limburg was gevonden, is hij in november vorig jaar op zoek gegaan naar de verdroogde bloemhoofdjes van de grote kaardenbol. Hij startte zijn zoektocht op een steenberg bij Schinveld waar de plant algemeen is. Na tientallen bloemhoofdjes geopend te hebben had hij nog geen enkele rups gevonden ondanks dat hij in verschillende ervan uitwerpselen had waargenomen. Hij kreeg toen het idee om bij een aangetast bloemhoofdje een stukje van de stengel te openen. Dit bleek een gouden greep, want in korte tijd kon hij zo een twintig-tal rupsen verzamelen. Hieruit verscheen dit exemplaar op 18 januari 2001. In de literatuur heb ik hierover niets terug kunnen vinden. Daar spreekt men uitsluitend van leven en overwinteren in het bloemhoofdje. Ook John Langmaid had hier nooit van gehoord. Dat de rups door mij eind augustus in het bloemhoofdje werd gevonden is eenvoudig te verklaren: hij was nog aan het eten. Waarschijnlijk trekken de meeste, of alle rupsen zich voor de overwintering terug in het bovenste deel van de stengel. Mogelijk is de soort ook elders op de grote kaardenbol te vinden. Voor de verschillen tussen *Endothenia gentianaeanana* en de sterk erop gelijkende *E. oblongana* (Haworth) en *E. marginana* (Haworth), zie Koster & Van Nieuwerkerken, 1998.

Literatuur

Bentinck, G.A. & A. Diakonoff, 1968. De Nederlandse bladrollers (Tortricidae). – *Monografieën van de Nederlandse Entomologische Vereniging* 3: 1-201.

Bradley, J. D., W. G. Tremewan & A. Smith, 1973. *British tortricoid moths. Tortricidae: Cochyliidae and Tortricidae: Tortricinae*: i-viii, 1-251. The Ray Society, London.

Elsner, G., P. Huemer & Z. Tokár, 1999. *Die Palpenmotten Mitteleuropas (Lepidoptera, Gelechiidae)*: 1-208. František Slamka, Bratislava.

Emmet, A. M. (ed.), 1979. *A field guide to the smaller British Lepidoptera*: 1-271. The British Entomological and Natural History Society, London.

Emmet, A. M., J. R. Langmaid, K. P. Bland, M. F. V. Corley & J. Razowski, 1996. Coleophoridae. In: *The Moths and Butterflies of Great Britain and Ireland* (E. M. Emmet, ed.) 3: 126-338. Harley Books, Cochester.

Koster, J.C. & E.J. van Nieuwerkerken, 1998. *Endothenia oblongana* in Nederland: een bladroller van het zeedorpenlandschap (Lepidoptera: Tortricidae). *Entomologische Berichten* 58: 145-152.

Kuchlein, J. H., 1993. *De kleine vlinders: Handboek voor de Faunistiek van de Nederlandse Microlepidoptera*: 1-715. Pudoc, Wageningen.

Petersen, G., 1988. Revision der Perissomasticini (Lepidoptera: Tineidae). - *Beiträge zur Entomologie*, Berlin 38: 3-64.

Razowski, J., 1970. Cochylidae. In: H. G. Amsel et al. (ed.). *Microlepidoptera Palaearctica* 3 (2 pts.): I-XIV, 1-528. Georg Fromme & Co, Wenen.

C. Gielis

Een overzicht wordt gegeven van een verzamelreis naar Chili in de periode november 2000 tot eind februari 2001. Het onderzochte gebied omvat een grote variatie aan landschapstypen: van de halfwoestijn 500 km ten noorden van Santiago tot aan het gebied met Nothofagusbossen op 1200 kilometer ten zuiden van de hoofdstad. Vergunningen zijn voor een dergelijke reis essentieel, zeker gezien het feit dat al het land één meter vanaf de straat voorzien is van prikkeldraad. Enkele typerende planten en insecten worden getoond en een fraai overzicht wordt gegeven van de landschappen waarvan een selectie ervan wordt getoond. Een van de meest opvallende klimatologische aspecten van Chili is de invloed van de koude golfstroom. Hierdoor is de temperatuur veel lager dan je zou verwachten gezien de breedtegraad waarop verzameld is. Vooral bij afkoeling gaat het vangen slecht. Vulkanen zijn in het landschap vaak te zien en sommige zijn nog actief. Een droevig aspect is dat er weinig oorspronkelijke vegetatie over is. In de loop der eeuwen zijn veel planten per ongeluk of expres het land binnengebracht. Veel nieuwe soorten hebben de oorspronkelijke soorten verdrongen. Behalve in de Nationale Parken vind je slechts ver van het centrale dal nog oorspronkelijke vegetatie. Π

Verslag van de voorjaarsbijeenkomst van de sectie “Ter Haar” op 24 maart 2001 te Lexmond

Rob de Vos

Aanwezig: B. van Aartsen, B. van As, A. Baaijens, H. Beers, G. Bergsma, F. Bink, H. Bosma, E. de Bruin, A. Cox, M. van Damme (introducee), D. Doornheijn, M. Franssen, W. H. J. M. Geraedts, C. Gielis, A. Goutbeek, D. Groenendijk, M. Groenendijk, H. Groenewoud, H. Groenink, R. Gronert, C. ten Ham, A. Heeren, K. J. Huisman, A. Hunneman, H. Hunneman, M. G. M. Jansen, W. G. de Jong, R. Joosse, K. Kaag, I. A. Kaijardoe, M. de Keijzer, J. Kerseboom, J. C. Koster, R. Liefwaard, J. A. W. Lucas, H. Meerman (introducee), H. Nagel, Ch. Naves, F. Post, P. J. Rooij, W. J. van Rooijen, A. Saunders, J. Scheffers, J. Schipperen, J. W. Sinnema-Bloemen, S. Sinnema, H. Spijkers, J. Stuurman-Huitema, D. A. Vestergaard, J. Voogd, R. de Vos, J. van Vuure, H. de Wijs, G. F. Wilmink, H. W. van der Wolf, P. J. Zumkehr, J. H. H. Zwier.

Afwezig met bericht: H.A. Bijl, H. Bunjes, L. Groothedde, H. ten Holt, E.L. Jansen, W. Poppe.

Nieuwe leden: A. Goutbeek, C. ten Ham (huisgenootlid), G.F. Wilmink.

Huishoudelijk deel

De voorzitter opent de bijeenkomst om 11.05 uur. Hij maakt melding van het overlijden van de heer M.W. Camping uit Putten die eind september 2000 is overleden. Hij was onder de oudere vlinderaars goed bekend.

De “Lijst van Nederlandse namen van macrovlinders” van de Vlinderstichting/NEV is aan het bestuur ter bespreking gegeven. Het is een goed verzorgde uitgave en op zichzelf heel bruikbaar als naslagwerk. Het is echter niet onze bedoeling dat nu Nederlandse namen gebruikt gaan worden, zeker niet op onze bijeenkomsten.

Excursie 2001

Er is een aanmeldingsformulier gereed. Alle toestemmingen en vergunningen zijn rond. Door de MKZ-crisis is één en ander wel wat onzeker geworden, maar we gaan er vanuit dat alles gewoon doorgaat. Iedereen die zich opgeeft verplicht zich wel om ook te betalen, ook al komt men achteraf niet, dit in verband met het voorschieten en vooruitbetalen van de kampeerboerderij, e.d.

Opmerkingen over de laatste Franje

Wim Geraedts: meldt dat voor wat betreft de pasjes er in principe wel vergunningen geregeld kunnen worden voor terreinen in Nederland maar hij kan geen “carte blanche” geven. Het is wenselijk om deze regeling via de NEV te laten verlopen. Hierover moet echter nog contact worden opgenomen met de NEV. Wellicht kunnen zij voor pasjes zorgen.

Jeroen Voogd meldt dat hij *Apamea aquila* niet in 1990, maar in 1999 had waargenomen.

Rondvraag

Wim Geraedts vraagt namens de Universiteit van Utrecht om levende Nederlandse vlinders, omdat ze een “Nederlandse vlinderkooi” willen maken. Wie heeft “toonbare” soorten om te kweken voor dit project?

Faunistische mededelingen

Rob de Vos

Een vlinder wordt getoond, gevonden door Maja de Keijzer die geheel is overwoekerd door de parasitaire schimmel *Sphingofilius*. Normaal gesproken worden aangetaste vlinders niet zo vaak gevonden omdat ze op de grond vallen en daar verrotten maar deze is zeer fraai geconserveerd, vastgehecht op een heidetakje. Waarschijnlijk is het *Discestra trifolii* maar helemaal duidelijk is het niet. De schimmel is zeer decoratief vanwege de lichtgele kleur en de scherpe en harde “stekels”.

Jeroen Voogd

Een voordracht wordt gehouden over melanisme bij vlinders, met name die van *Biston betularia* (Linnaeus):

“Tijdens het kweken van *B. betularia* viel het mij op dat de vlinders die vroeg in het seizoen (voor half juli) uitkomen, altijd van de typische vorm zijn, in tegenstelling tot exemplaren die na half juli uitkomen. Vaak zijn dat melanistische vlinders in meerdere gradaties, variërend van geheel melanistisch (f. *carbonaria*) tot duidelijk donkerdere exemplaren.

De enige mogelijke verklaring die ik kan bedenken is de invloed van de temperatuur. Bij *Araschnia levana* (Linnaeus) is bekend dat de donkere zomervorm (f. *prorsa*) alleen tot stand komt bij een hoge temperatuur gedurende het popstadium. Dit heeft te maken met de minimumtemperatuur die het enzym nodig heeft om de zwarte kleurstof melanine aan te kunnen maken. Van *A. levana* is bekend dat tussenvormen van de oranje voorjaarsvorm (f. *levana*) en de zwarte zomervorm verkregen kunnen worden door de poppen bij verschillende temperaturen op te kweken.

Een verklaring dat in het vrije veld beide vormen van *B. betularia* gedurende de gehele vliegtijd worden waargenomen kan gezocht worden in de verschillen in microklimaat. Mogelijk speelt een verschil in microklimaat ook bij andere soorten een rol. Zo is bijvoorbeeld bekend dat veel soorten een donkerdere vorm kennen die qua voorkomen beperkt is tot heidegebieden (bijvoorbeeld *Lasiocampa quercus* (Linnaeus)).”

Er ontstaat discussie over de rol van de temperatuur bij melaninevorming, omdat ook binnenshuis lichte vormen worden uitgekweekt. Vermoedelijk zijn er ook erfelijke factoren bij betrokken. Ook kan daglichtlengte (voorjaar/zomer) een rol spelen. Bij *Aglais urticae* (Linnaeus) vindt het omgekeerde plaats, omdat in koelkasten juist donkere exemplaren worden uitgekweekt! Volgens Frans Post blijkt nu ook dat het beroemde melanismeverhaal van *Biston betularia* uit de 19e eeuw niet deugt. Volgens de originele gegevens blijkt de uitspraak rond dit melanisme veel te voorbarig te zijn geweest. Selectiedruk zal mogelijk toch een rol spelen, naast die van de temperatuur. Ook nu de korstmossen weer in kwantiteit (niet in kwaliteit)

toenemen, zie je dat het verschijnsel van melanisme weer langzaam wordt teruggedraaid. Behalve dat lichtgekleurde vlinders hiervan profiteren, is het ook opvallend dat bepaalde aan epifyten gebonden soorten zich zelfs uitbreiden tot in stedelijke gebieden aan toe.

Er blijkt nog veel onduidelijk rond het verschijnsel melanisme en de discussie hierover zal vermoedelijk nog wel doorgaan.

Frans Post

Een verhaal wordt gehouden over de relatie tussen de vangfrequentie en het aantal waargenomen soorten. Zijn conclusie luidt dat men met 15-20 keer vangen circa 75% van de aanwezige soorten waarneemt. U bent gewaarschuwd, want zoals Frans ons doet geloven is het leven op de Kaaistoep als vlindervanger ongezond: “450 flesjes bier, 2 kilo shag, 237 sigaretten, 9 meter sigaar, 23 meter varkensworst, hamburgers, drumsticks, frikandellen, kroketten, chips, drop en liters wijn en frisdrank” moesten de vlindervangers op de been houden. Dat er nog resultaten werden geboekt mag dan misschien verbazing wekken, verbaast u zich ook eens over de resultaten, want die zijn niet mis!

Enige kritiek op de conclusies van Frans Post was er ook: wat is het belang van het gemis van soorten? Er zijn veel soorten met een korte vliegtijd, de dichtheden kunnen laag zijn, de aantrekkingskracht van de lampen moet niet overschat worden en één keer per week vangen kan al te weinig zijn. De curve die Frans laat zien toont een weergave van de hypothese, niet die van de werkelijkheid. De soortenaantallen die worden gezien zijn per gebied verschillend en geven in feite een biodiversiteitswaarde van dat gebied.

Hans Huisman

Een exemplaar van *Diarsia dahlii* (Hübner) wordt getoond, gevangen op 18 augustus 2000 in het Bargerveen. Hij vond het dier tussen materiaal uit één van de malaisevallen van Bob van Aartsen, die het hele jaar door in dat gebied gestaan hebben. Deze vlinder wordt erg weinig aangetroffen, zeker de laatste tijd. In de Catalogus van Lempke worden twee vindplaatsen uit Friesland vermeld, twee van de Veluwe en één vangst in Schoorl in 1897. Het Supplement noemt het hoofdverspreidingsgebied het midden en noorden van Drenthe maar ook daar is de soort over het algemeen zeldzaam.

De diagnostiek is niet gemakkelijk. De vlinder lijkt veel op *Diarsia brunnea* (Denis & Schiffermüller), in mindere mate op *D. mendica* (Fabricius). De kleur kan variëren van geelbruin tot diep roodbruin. De geelbruine vorm komt het meest voor bij mannetjes. De roodbruine vorm doet sterk denken aan *D. brunnea*, maar mist in het algemeen de verdonkering tussen de niervlek en de ronde vlek. *Diarsia mendica* is meestal kleiner. In ons geval gaf een genitaalpreparaat de doorslag.

Diarsia dahlii vliegt later dan *D. brunnea* en *mendica*, wat ook een hulpmiddel kan zijn bij het bepalen van de soort. De vliegtijd is volgens Skinner (1984) augustus en september; de uiterste grenzen volgens Lempke zijn 28 juli-23 september. Bij *D. brunnea* is dat respectievelijk juni tot begin augustus en 1 juni-22 augustus. Voor *D. mendica* geeft Lempke op: 23 mei-9 augustus.

Jaap van Vuure

Jaap van Vuure vangt al jaren met een vlinderval in Kortgene en zit daar blijkbaar bijzonder gunstig omdat hij regelmatig soorten vangt die elders in Nederland niet of weinig worden gevangen. Naast veel gewonere soorten ving hij het afgelopen jaar de volgende voor Zeeland zeldzamere soorten:

Melanchra pisi (Linnaeus), *Cucullia absinthii* (Linnaeus), *Agrochola macilenta* (Hübner), *Aethalura punctulata* (Denis & Schiffermüller), *Ligdia adustata* (Denis & Schiffermüller), *Eilema sororcula* (Hufnagel), *Lithophane ornitopus* (Hufnagel) en de ochtend van de najaarsbijeenkomst zelfs nog *Lithophane semibrunea* (Haworth).

Rob de Vos houdt een praatje over de lastige soorten van het genus *Thera*. Zijn bijdrage vindt u elders in deze Franje.

De voorzitter deelt mee dat de volgende bijeenkomst is op 27 oktober 2001 en sluit de bijeenkomst om 14.45 uur .

Π

Het determineren van *Thera variata* (Denis & Schiffermüller) en *T. britannica* Turner (Geometridae)

Rob de Vos

Inleiding

In Nederland komen vijf soorten van het geslacht *Thera* voor: *firmata* (Hübner), *juniperata* (Linnaeus), *obeliscata* (Hübner), *variata* (Denis & Schiffermüller) en *britannica* Turner. De eerste twee soorten zijn uiterlijk makkelijk van de andere drie te onderscheiden.

Thera firmata is de grootste soort en komt voor in dennenbossen. Plaatselijk kan de soort algemeen zijn maar wordt lang niet overal gevonden waar men hem wel zou verwachten.

Thera juniperata is de kleinste soort en leeft op *Juniperus* en andere coniferen. Door de aanplant van veel coniferensoorten in tuinen heeft deze vlinder zich enorm kunnen uitbreiden in Nederland. Het is een late vlieger die pas in september-november kan worden waargenomen.

Het drietal *Thera obeliscata*, *variata* en *britannica* vormt bij determinatie de grootste moeilijkheden.

Thera obeliscata is de kleinste van de drie en is ook door de kleuren vaak nog wel duidelijk van *variata* en *britannica* te onderscheiden. *Thera obeliscata* vertoont namelijk vaak roodbruine kleuren in de middenband, zoals bij *firmata*. Zulke exemplaren zijn altijd *obeliscata*. De afmeting van de vrouwtjes van *obeliscata* is beduidend kleiner dan die van beide andere soorten. Bovendien hebben de vrouwtjes van *obeliscata* vaak bruine kleuren in de vleugeltekening, iets wat die van *variata* en *britannica* meestal niet hebben.

In oudere literatuur zult u tevergeefs naar de naam *britannica* zoeken, want hoewel de naam reeds in 1925 door Turner is geïntroduceerd als ras (= ondersoort) van *variata*, heeft men voornamelijk de naam *albonigrata* gebruikt, die door Höfer (1920) als vormnaam is gebruikt. Gornik (1942) beschouwde *albonigrata* voor het eerst als aparte soort en is daarom in feite auteur van die naam, omdat vormnamen (dus die van Höfer) niet geldig worden bevonden. Pas later bleek dat *albonigrata* Gornik (1942) en *britannica* Turner (1925) één en dezelfde soort betreffen. Nu is *albonigrata* dus een synoniem van *britannica*.

In Europa komt zelfs nog een zesde soort voor, *stragulata* (volgens Karsholt & Razowskii *vetustata* (Denis & Schiffermüller) die tot de moeilijke groep behoort, maar tot nu toe zijn er geen aanwijzingen dat deze ook in Nederland voorkomt. In dit overzicht laten we de soort buiten beschouwing om de determinaties niet nóg ingewikkelder te maken. Zelf zal ik wél alert zijn bij het determineren van materiaal of er misschien *stragulata*'s tussen zitten. Mocht dit zo zijn, dan wordt u uiteraard gewaarschuwd.

Vleugelkenmerken *variata* en *britannica*

Uiterlijk lijken de vleugeltekeningen van *obeliscata*, *variata* en *britannica* sprekend op elkaar en daar kan dan ook geen goed determinatiekenmerk in worden gevonden.

Uitsluitend de duidelijk roodbruin getekende exemplaren van *obeliscata* onderscheiden zich direct van de andere soorten.

In Skou (1984) wordt op pag. 105 afbeeldingen gegeven van alle drie, waarin met pijltjes eventuele onderscheidende kenmerken worden aangegeven. Dit is zeer misleidend en is absoluut van geen enkele waarde! Beroep u dus niet op dit soort schematische afbeeldingen want ze deugen niet. Zo zijn er ook vleugelafbeeldingen van Höfer (1920), Svensson (1975), Dufay (1978), Rezbanyai & Whitebread (1979) en Agassiz & Skinner (1980), die alle wel een fraai overzicht geven van hoe deze soorten kunnen variëren, maar het determineren daarmee niet veel makkelijker maken.

Thera variata is, zoals de naam al aangeeft, zeer variabel en lijkt vaak sprekend op *obeliscata* en op *britannica*. Laatstgenoemde blijkt veel minder variabel, maar door overlap van kenmerken is niet een éénduidig determinatiekenmerk aan te geven. Over het algemeen is *variata* vaker met bruin getekend en *britannica* vaker zuiverder grijs, maar helaas bevestigen uitzonderingen ook hier de regel.

Thera variata is gemiddeld wat kleiner dan *britannica*, maar dit is pas duidelijk als men eerst de soorten goed gedetermineerd naast elkaar heeft staan. Als determinatiekenmerk is de afmeting nauwelijks van waarde, of men moet genoeg willen nemen met een foutmarge bij determinatie zonder duidelijke kenmerken.

Sprietleden van mannetjes

Er is gelukkig wel een redelijk makkelijk kenmerk dat betrouwbaar genoeg is om de soorten te onderscheiden: de vorm van de sprietleden bij de mannelijke exemplaren van *obeliscata*, *variata* en *britannica*. Om dit te kunnen zien is wel een goede vergroting nodig, een vergrootglas is meestal niet voldoende, maar een loupe of binoculair met minimaal 20x vergroting wel. Belangrijk is ook dat u de sprieten (antennen) van de mannetjes met tegenlicht bekijkt, zodat u dus “de schaduwkant” van de sprietleden ziet, anders zullen de lichtgekleurde haartjes op de sprietleden het zicht verstoren.

De kenmerkende vorm van de sprietleden bevindt zich aan de binnenzijde van de sprieten, daar waar zich de grootste haartjes bevinden. Overigens kunt u op deze wijze ook bepalen of u met een mannetje of met een vrouwtje te doen hebt, omdat u wellicht moeite heeft het exemplaar te sexen. Alleen mannetjes bezitten haartjes op de dikke sprieten, de vrouwtjes hebben deze niet en bovendien zijn de vrouwelijke sprieten veel dunner.

In figuur 1 ziet u hoe de spriet bij *obeliscata*, *variata* en *britannica* er uit behoort te zien (uit: Agassiz & Skinner, 1980). Die van *britannica* kunt u gemakkelijk herkennen door de zaagtanden, maar misschien leveren *obeliscata* en *variata* voor u problemen op. Let dan op het volgende: bij *obeliscata* lijkt het net of de sprietleden zaagtanden willen vormen, maar ze worden afgeplat. Bij *variata* is geen sprake van een aanzet tot zaagtanden, maar zijn de sprietleden vlak en daardoor dunner dan bij *obeliscata*.

Bij de vrouwtjes vormen de sprietleden helaas geen goed determinatiekenmerk, wat ook blijkt uit de overigens duidelijke foto's die Lempke (1981) afbeeldt. Hoewel op de foto's is te zien dat er verschil bestaat in sprietlidlengten, is dit in praktijk erg moeilijk te controleren.

Genitalia

Hoewel de mannetjes dus reeds met behulp van de sprieten zijn te determineren, bespreek ik hier ook de genitalia. Nergens wordt in de literatuur een goede afbeelding gegeven van de genitalia van de mannetjes. Het betreffen altijd schetsen, waarvan de één nog onduidelijker is dan de ander. De beste tekeningen vinden we in Krامل (1973), maar het is niet duidelijk waar de beste verschillen zitten. Ook blijkt vaak dat er verschillen in de genitaaltekeningen zitten, maar die worden dan niet besproken, zodat onduidelijk is of dit ook werkelijke verschillen zijn. Een compilatie van de genoemde verschillen uit diverse literatuur geeft het volgende verschil aan: De lengte en breedte van de aedeagus (Krامل, 1973; Svensson, 1975; Dufay, 1978), de vorm en lengte van de saccus (Krامل, 1973; Dufay, 1978; Rezbanyai & Whitebread, 1979), de vorm van de costale rand van de valve (Krامل, 1973; Dufay, 1978) en de vorm van het uitsteeksel van de sacculus (Krامل, 1973; Dufay, 1978; Rezbanyai & Whitebread, 1979). Eigen onderzoek aan de mannelijke genitalia leerde me dat de aedeagus welliswaar in lengte verschilt, maar dat dit alleen in vergelijking te zien is. Bij een enkel te determineren exemplaar zal men dus niets aan dit kenmerk hebben. De vorm en lengte van de saccus blijkt zeer variabel en is absoluut onbetrouwbaar, bovendien zijn de genoemde "verschillen" zo gering dat vergissen altijd mogelijk is. Hetzelfde geldt voor de vorm van de costale rand, die met name tussen *variata* en *britannica* nauwelijks verschillend is. Het duidelijkst is de vorm van het uitsteeksel van de sacculus (zie figuur 2), die bij *variata* verbreedt is en bij *britannica* slanker doorloopt. Ook hier zit variatie in, maar de genoemde breedteverschillen zijn altijd te zien.

Bij de vrouwtjes is de situatie nog vervelender. In de literatuur wordt veel moeite gedaan om met zo onduidelijk mogelijke tekeningen aan te geven wat men vervolgens niet kan zien! Van het gehele genitaalapparaat zijn alleen enige verschillen waarneembaar in de postvaginale plaat (verder genitaalplaat genoemd); de chitineplaat vóór het ostium. Lempke (1981) doet ons geloven dat we kunnen volstaan met het ontschubben van de onderzijde van de achterlijfspunt, maar geeft dan zeer onduidelijke tekeningen van wat men zou moeten zien (figuur 4). Krامل (1973) priegelt veel te kleine tekeningen met onduidelijke verschillen van het gehele geslachtsapparaat. Rezbanyai & Whitebread (1979) geven wel duidelijk aan waar we de genitaalplaat kunnen vinden, maar de aangegeven verschillen zijn helaas niet conform de werkelijkheid.

Svensson (1975) tenslotte geeft een zeer onduidelijke schets van de genitaalplaat die ik nooit heb kunnen begrijpen en dit wordt notabene ook nog overgenomen door Skou (1984). Na zelf onderzoek te hebben ondernomen blijkt dat Rezbanyai & Whitebread (1979) de duidelijkste weergave leveren. De genitaalplaat van *variata* is simpeler gebouwd dan de plaat van *britannica*, die aan beide zijden vleugeltjes heeft en aan de bovenzijde grilliger gerand is (zie figuur 3). Het schoonpoetsen van de achterlijfspunt kan in sommige gevallen misschien afdoende zijn, maar in veel gevallen stoort de soms donkere chitine bij het onderscheiden van de vorm en men moet goed weten wát men moet zien. Een paar keer zelf genitaalpreparaten maken kan daarbij goed helpen.

Conclusie

Geconcludeerd kan worden dat de mannetjes van *variata* en *britannica* (én *obeliscata*) zich goed laten determineren aan de hand van de **vorm van de sprietleden**. Waar nodig kan dan eventueel nog genitaalonderzoek plaatsvinden, waarbij de **vorm van het sacculus-uitsteeksel** doorslaggevend is.

De vrouwtjes van *variata* en *britannica* leveren de grootste moeilijkheden op. Bij het ontschubben van de onderzijde van de achtlijfspunt kan de **vorm van de genitaalplaat** een kenmerk zijn, maar dit is niet altijd even duidelijk. De kleur van vrouwelijke exemplaren van *britannica* is over het algemeen **zuiver grijs**, terwijl bij *variata* ook exemplaren met **bruine tinten** voorkomen. Een 100% betrouwbare determinatie van de vrouwtjes is dus zonder **genitaalonderzoek** niet mogelijk!

Verspreiding in Nederland: een oproep

Lempke (1981) geeft in zijn publicatie verspreidingskaarten van *variata* en *britannica* zoals hij die destijds met behulp van de collectie in het Zoölogisch Museum te Amsterdam (ZMA) kon samenstellen (figuur 5 en 6). Op deze kaarten blijkt dat *variata* meer verbreid is in Nederland dan *britannica*. Uiteraard vallen de vindplaatsen veelal samen met die van spar (*Picea*), de voedselplant van beide soorten.

Na een steekproefgewijze controle in de collectie van het ZMA van alleen de mannetjes (spriet) bleek dat er zich tussen de *variata*'s nog tal van *britannica*'s en zelfs *obeliscata*'s bevinden en andersom! Dit betekent dat de verspreiding zoals Lempke die aangeeft in zijn kaartjes niet juist is weergegeven, want aan deze collectie is, sinds de dood van B.J. Lempke in 1993, niets veranderd.

Lempke (1981) vermeldt, mijns inziens terecht, dat *britannica* vermoedelijk algemener voorkomt dan *variata*. Of *variata* dan toch inderdaad meer verbreid voorkomt dan *britannica* valt dan eveneens te betwijfelen. Uit het westen heb ik zelf nog geen *variata* gezien, maar het kan zijn dat hier meer onderzoek voor nodig is.

Omdat in feite de verspreiding van *variata* en *britannica* dus nog niet volledig vaststaat, roep ik iedereen met *variata* en *britannica* in zijn collectie op om vindplaatsen en vangdata naar mij op te sturen, zodat we wellicht op korte termijn met nieuwe en meer betrouwbare verspreidingskaartjes kunnen komen. Bovendien kunnen we dan wellicht ook iets meer vertellen over de vliegtijden, die bij beide soorten mogelijk kunnen verschillen.

Om het niet zo moeilijk te maken zullen we ons hierbij beperken tot de **mannetjes!** In principe kan iedereen de mannetjes determineren aan de hand van de spriet en dat moet, althans voorlopig, voldoende zijn. Geeft u dus **geen gegevens over vrouwtjes**, omdat hierin determinatiefouten kunnen zitten. Als de tijd er rijp voor is, zullen we ook de vrouwtjes gaan controleren.

Heeft u moeite met het determineren, dan kunt u zich met uw materiaal tot mij wenden, maar ik zal in het kader van dit onderzoek uitsluitend mannetjes determineren, omdat de vrouwtjes veel meer tijd kosten.

De gegevens kunt u opsturen naar het bekende adres: Rob de Vos, Zoölogisch Museum Amsterdam, Plantage Middenlaan 64, 1018 DH Amsterdam, of per e-mail: rvos@science.uva.nl.

Literatuur

Agassiz, D. & B. Skinner, 1980. The apparent absence from Britain of *Thera variata* (Denis & Schiffermüller) and related changes in the nomenclature. - *Entomologist's Record and Journal of Variation* 92: 162-166.

Dufay, C., 1978. *Thera albonigrata* (Gornik). Espece Francaise meconnue (Lep., Geometridae: Larentiinae). - *Entomops* 46: 185-196.

Höfer, K., 1920. Versammlung der Sektion für Lepidopterologie: Versammlung am 5. Dezember 1919. *Larentia variata*. - *Verhandlungen der zoologische-botanische Gesellschaft, Wien* 70: 19-24.

Krampl, F., 1973. Taxonomische Kriterien für die Arten *Thera variata* (Den. et Schiff.), *T. stragulata* (Hb.) und *T. albonigrata* (Höfer) (Lepidoptera, Geometridae). - *Acta entomologica bohemoslovaca* 70: 272-281.

Lempke, B.J., 1981. *Thera variata* (Denis & Schiffermüller) en *T. britannica* (Turner) in Nederland (Lep.: Geometridae). - *Entomologische Berichten* 41: 163-169.

Rezbanyai, L. & S. Whitebread, 1979. *Thera albonigrata* Gornik 1942 (*variata* sensu auct.), eine neuerkannte Spannerart für die Fauna der Schweiz (Lepidoptera, Geometridae). - *Mitteilungen der Entomologischen Gesellschaft* 29: 109-116.

Skou, P., 1984. Nordens Målere. - *Danmarks Dyreliv* 2: 1-332.

Svensson, I., 1975. *Cidaria* (*Thera*) *albonigrata* Höfer, en i norra Europa förbisedd art (Lep., Geometridae). - *Entomologisk Tidskrift* 96: 60-62.

Turner, H.J., 1925. A new race of *Cidaria* (*Thera*) *variata*, Schiff. *Entomologist's Record and Journal of Variation* 37: 25. II

Excursie 2002.

Jaap Zwier

Volgend jaar zal de excursie gehouden worden in de omgeving van Gorssel.

Datum: 14, 15 en 16 juni 2002
Verblijfplaats Herberg De Kleine Haar
Dortherweg 34
7216 PT Gorssel

Informatie uit een folder:

“De Kleine Haar” is een karakteristiek Noors jachthuis. Begin 1900 gaf het Noorse koninklijk huis opdracht tot de bouw van een houten jachthuis. Het was een relatiegeschenk voor de opperhouthvester van de Oranje’s. Het huis arriveerde als een bouwpakker in Diepenveen. Daar werd het gebouwd op een zandige verhoging. Zo’n verhoging in het land wordt een ‘haar’ genoemd in de streektaal. Na de dood van de houthvester werd het huis eigendom van zijn zoon. Deze verhuisde met huis en al naar de plek waar de herberg nu nog staat. In de oorlog heeft de herberg gediend als hoofdkwartier voor Duitse officieren, terwijl voor de oorlog een aantal Joden zich hier hebben voorbereid op hun vertrek naar Amerika.

Na een jarenlange stilte werd de herberg in 1983 weer opgeknapt. Toen richtte men ook het huidige veldstudiecentrum in.

De omgeving van Gorssel is rijk aan natuurgebieden, zodat ik denk dat we ook hier een goede excursieplek gevonden hebben.

Vergunningen om daar te mogen inventariseren zullen aangevraagd worden voor o.a. de volgende gebieden:

- De Gorssele heide: een oud heideveld honderd jaar geleden beplant met grove den. Natuurmonumenten vormt geleidelijk dit geheel om in een gemengd bos.
- Hassinkbos; oud eikenberkenbos op voedselarme grond met een rijke kruidenlaag
- Dorth, 97 ha groot parkbos
- Esveldsbos; 9 ha groot vochtig bos
- De uiterwaarden langs de IJssel

II

Een mislukt experiment?

Jaap Zwier

Enige tijd geleden hield Sjaak Koster een verhaaltje over *Endothenia gentianaeana*. Hij had in Engeland de rupsen van dit vlindertje gevonden in de hoofdjes van de grote kaardenbol (*Dipsacus fullonum*), etend van het merg in het midden van de bol. Arnold Schreurs ontdekte dat het beestje zich verpopte in het steeltje net onder het hoofdje. Hij was nl. op het spoor van dit dier gezet door de vraag van Sjaak of de soort die door Bentinck in 1942 gevonden was nu nog in Zuid-Limburg voorkwam. Bentinck verzamelde bloemhoofdjes te Valkenburg en kweekte daaruit de vlinder.

Arnold Schreurs vond meerdere dieren, zodat was vastgesteld dat *E. gentianaeana* nog in Limburg voorkwam.

Sjaak vroeg zich verder af waarom dat beest zo tot Limburg beperkt bleef, terwijl elders in het land ook kaardenbollen voorkwamen.

Het leek me leuk om nu eens uit te zoeken of dat “kaardenbolvlindertje” ook bij mij in de buurt voorkwam. Of de naam kaardenbolvlindertje een goede naam is weet ik niet. Sjaak Koster maakte mij erop attent dat de rupsen van *Cochylis roseana* eveneens in de bloemhoofdjes van de kaardenbol leven. Welnu, ik informeerde bij een bekende florist bij mij in de buurt en die wees één plek in de Achterhoek en drie plekken in de Liemers aan waar deze plant zou groeien.

De plaatsen in de Achterhoek was Winterwijk en dat was me een beetje te ver weg. De drie plaatsen in de Liemers waren Ulft, Zevenaar en Duiven en die waren voor mij wat gemakkelijker bereikbaar.

In Ulft waren de planten weggeklepeld bij het “schonen” van de berm. In Duiven vond ik een grote akker waar deze plant was uitgezaaid door de vogelvereniging Ons Ideaal in het kader van een natuurproject. De planten waren erg fors en ik heb hier zo'n 60 bloemhoofdjes verzameld. Ook in Zevenaar vond ik bij de ingang van de Gimbornhof een aantal uitgebloeide stengels. Hier was de berm in ieder geval niet opgeschoond. Ik plukte er een stuk of tien. Beide keren er goed oplettend dat ik steeds 10 cm steel meenam indachtig het verhaal van Sjaak.

De kaardenbol is een niet algemene plant bij ons. Het is een fluviaatiele plant en het is dan ook geen wonder dat er op de rivierklei een paar groeiplaatsen zijn. Ik plukte de zaadhoofdjes op 15 en 22 april. Vroeg genoeg om eventuele inwoners van die hoofdjes de gelegenheid te geven rustig uit te komen. De vliegtijd van het dier is namelijk van mei tot augustus.

Op het moment dat ik dit schrijf is het de laatste dag van de maand juli. Ik heb op advies van Sjaak Koster een aantal zaadhoofdjes opengesneden inclusief het steeltje, maar nergens vond ik vraatsporen of verpoppingen. De kans is dus groot dat er ook in de maand augustus geen kaardenbolvlindertje te vinden is. Dus moet de conclusie zijn dat dit dier hoogstwaarschijnlijk niet voorkomt in de Achterhoek en Liemers. II

Gevonden

In de kampeerboerderij de Ooymanhoeve zijn twee paraplu's blijven liggen: een groene met een houten handvat en een zwarte met een opvallend licht houten handvat. Informatie bij Jaap Zwier: 0314 326789

Zwoele nachten in de Achterhoek

Jaap Zwier

Zij die nu dit artikelje beginnen te lezen met rode koontjes en glinsterende oogjes komen bedrogen uit want met bovengenoemde titel doe ik niets anders dan een krantenkop iets gewijzigd aanhalen, die luidde dat; “Zwoele nachten in Nederland zeldzaam” zijn. Zeldzaam waren de nachten tijdens de excursie van de secties Ter Haar en Snellen in de Achterhoek. Als er om half vier 's nachts nog 22° C gemeten wordt dan kun je met recht spreken van uitzonderlijk. De 28 deelnemers hebben dat

ervaren. Het kwam voor dat er ongeveer 500 vlinders op een laken zaten of in een val gevonden werden verdeeld over 100 tot 125 soorten.

De organisatie van de excursie heeft nogal wat voeten in aarde gehad. In de eerste plaats werd er in de najaarsvergaderingen van de secties besloten om een excursie te houden in de Achterhoek. Het bleek alras dat we te laat waren, omdat de meeste accommodaties volgeboekt waren op data waarop wij graag wilden gaan vlinderen. Uiteindelijk rolden de data 6, 7 en 8 juli uit de bus als de enige mogelijkheid. Deze data hadden wat nadelen: zo was voor een bepaald gedeelte van het land dan al de grote vakantie begonnen en bovendien leerde de maanstandenkaart ons dat het dan volle maan was en dat is nu ook niet zo gunstig om 's nachts vlinders te gaan vangen.

Voorts werden we in het voorjaar geconfronteerd met een mond- en klauwzeer crisis, waardoor alle natuurgebieden en plattelandstreken afgesloten werden. We hadden de kosten voor twee overnachtingen voor 30 deelnemers al betaald en ik voorzag een grote financiële strop voor de beide secties. Iemand deed mij de suggestie aan de hand dat dan de moederorganisatie, de Nederlandse Entomologische Vereniging, wel wilde bijspringen, maar helaas, op ons verzoek om eventuele hulp kregen we een aan duidelijkheid niets te wensen antwoord: de secties moeten zelf de financiële gevolgen dragen van zaken die ze organiseren. Gelukkig liep alles met een sisser af en hebben we een fijn weekend gehad.

De Achterhoek wordt gekenmerkt door een rijk gestoffeerd landschap met bosjes, slingerende paadjes, landgoederen, rivierduinen, heide-restanten en vennetjes. Dat allemaal temidden van veel akkers en weiden. Het is dan ook logisch dat in zo'n gevarieerd landschap er meerdere natuurgebieden bezocht moeten worden om enigszins een indruk te krijgen van de vlinderwereld in deze streek. Voor deze excursie werden enkele gebieden uitgezocht voor een inventarisatie. In de vorige Franje werden al enige bijzonderheden verstrekt over de Zumppe, de Slangenburg en het Besselder bos. Daarnaast werden nog de volgende andere gebieden geïnventariseerd waarvan tot op dat moment slechts schaarse gegevens bekend waren:

- Het waterwingebied De Pol met daarin kampeerboerderij de Ooymanhoeve. Dit gebied ligt op een rivierduinenreeks in het gebied De Wrange dat erg versnipperd ligt maar misschien juist daardoor wel zeer gevarieerd is.
- Rond boerderij De Maandag hebben een aantal enthousiaste amateurfloristen de omringende akkers en weiden zo beheerd dat er een plantengroei ontstaan is die vrijwel gelijk is aan die van de vochtige heiden van vroeger.
- Aan de noordwest zijde van Doetinchem ligt een uitgestrekt rivierduinengebied, bekend als de Kruisbergse bossen. Het Geldersch Landschap heeft hier een mooi bossen en heidegebied met vennen. Ook liggen hier de Keppelse bossen die vanouds eigendom waren van de adellijke bewoners van kasteel Keppel.
- Ten noordoosten van Zelhem ligt de Baaksche kamp, een vergrast heidegebied met oude jeneverbesstruiken. Ten oosten van Zelhem ligt het Noorderbroek: een oud bos, eigendom van Staatsbosbeheer.

Alle beheerders en eigenaren hadden ons schriftelijk toestemming verleend om 's nachts vlinders te vangen en ook de politie was op de hoogte gebracht van onze nachtelijk activiteiten om te voorkomen dat mensen ons voor stropers aanzagen en de politie inschakelden.

Als je zoiets organiseert dan is voortdurend de vraag of er wel genoeg mensen zullen komen. Uiteindelijk gaven zich 34 leden op, waarvan er zich zes om diverse redenen moesten terugtrekken. De overgebleven 28 vlinderaars inventariseerden de verschillende gebieden,

Hans Huisman stuurde een eerste reactie op de vangsten van micro's:

Een overzicht geven van de vangsten op onze laatste zomere excursie, het is een redelijke vraag, maar zo heet van de naald een moeilijke opgave. De meeste dieren staan nu nog op de plank. Alle moeilijke gevallen moeten nog nader bekeken worden en lang niet alle gegevens zijn binnen. Pas na een jaar verslag uitbrengen is ook niet aantrekkelijk. Daarom is gekozen voor een snelle eerste indruk. Met het risico van belangrijke missers. "Niets uit dit artikelje mag geciteerd worden zonder de uitdrukkelijke toestemming van de auteur".

De eerste indruk dan. Welnu, die liegt er niet om. De vangomstandigheden 's nachts waren erg gunstig en dat heeft waarschijnlijk een schat aan gegevens voor dit gebied opgeleverd. Op dit moment komen we aan zo'n 125 soorten micro's en dat aantal kan nog makkelijk stijgen.

Wat in de eerste plaats opvalt is het grote getal aan soorten die of nieuw zijn voor de Achterhoek of nog maar op één of twee plaatsen waargenomen waren. Klaarblijkelijk kan zelfs een zo mooi gebied als de Achterhoek achtergebleven zijn. De laatste jaren komt daar langzaam verbetering in, maar daarvoor is er voornamelijk gevangen op klassieke plaatsen.

Bij de soorten die op enkele plaatsen in de Achterhoek al gevonden waren zijn uiteraard een flink aantal die elders in Nederland als gewoon of vrij gewoon bekend staan. Ik kan nu al noemen:

Nemaxera betulinella (Paykull), *Tinea semifulvella* Haworth, *Paraswammerdamia nebulella* (Goeze), *Ypsolopha nemorella* (Linnaeus), *Agonopterix propinquella* (Treitschke), *A. conterminella* (Zeller), *Tubuliferodes josephinae* Toll, *Borkhausenia fuscescens* (Haworth), *Stathmopoda pedella* (Linnaeus), *Linnaecia phragmitella* Stainton, *Helcystogramma rufescens* (Haworth), *Acompsia cinerella* (Clerck), *Acleris comariana* (Lienig & Zeller), *A. notana* (Donovan), *Archips rosana* (Linnaeus), *A. crataegana* (Hübner), *Dichelia histrionana* (Fröhlich), *Endothenia ericetana* (Humphreys & Westwood), *E. quadrimaculana* (Haworth), *Piniphila bifasciana* (Haworth), *Pammene fasciana* (Linnaeus), *Cydia fagiglandana* (Zeller), *Platyptilia gonodactyla* (Denis & Schiffermüller), *Pterophorus pentadactyla* (Linnaeus), *Cryptoblabes bistriga* (Haworth) en *Pediasia contaminella* (Hübner). Maar er zijn ook enkele weinig algemene soorten bij zoals *Elachista nobilella* Zeller en *Batia lambdella* (Donovan) die in Doetinchem gevangen zijn en in Zelhem, waar in de Baaksche Kamp niet minder dan negen exemplaren op het laken kwamen. Bij de micro's die voor zover mij nu bekend nooit uit de Achterhoek vermeld waren zijn ook nog enkele heel gewone als *Teleiodes vulgella* (Denis & Schiffermüller) of vrij gewone als *Mompha ochraceella* (Curtis), *Holcocera binotella* (Thunberg), *Athrips*

mouffetella (Linnaeus), *Phalonidia manniana* (Fisher von Röslerstamm) en *Assara terebrella* (Zincken). Hier zitten ook interessante dieren bij: *Eratophyes amasiella* (Herrich-Schäffer), *Argolamprotes micella* (Denis & Schiffermüller) en *Spatalistis bifasciana* (Hübner) en de uitgesproken zeldzame *Bohemannia quadrimaculana* (Boheman). Daarnaast is de kans reëel dat er nog bijzondere krenten diep in de pap verborgen zitten.

Alles bij elkaar een hele leuke, goed georganiseerde, maar ook heel vruchtbare excursie!

Rob de Vos bekeek de tot nu toe ontvangen inventarisatielijsten en noteerde de volgende interessante macro's:

Philereme vetulata, *Hypenodes humidalis* (Doubleday), *Perizoma dydimata* (Linnaeus), *Moma alpium* (Osbeck), *Neozephyrus quercus* (Linnaeus), *Notodonta tritophus*, *Cymatophorima diluta* (Denis & Schiffermüller), *Craniophora ligustri* (Denis & Schiffermüller), *Chlorissa viridata* (Linnaeus). Bijzonder waren zeker ook de volgende waargenomen dieren: *Xanthorhoe biriviata* (Borkhausen), *Arctornis l-nigrum* (O.F. Müller), *Enargia paleacea* (Esper), *Limnitis camilla* (Linnaeus), *Deileptenia ribeata* (Clerck). De laatste soort behoeft echter volgens Rob wel controle, omdat hij snel verward wordt met de andere "*Boarmia*'s".

Deze opsommingen laten zien dat de excursie in de Achterhoek zinvol was, zowel voor de individuele deelnemer als voor een eerste indruk van het voorkomen van vlinders in deze streek. Over enige tijd hoop ik het voorlopige verslag klaar te hebben en voor de volgende excursie zal het definitieve verslag verschijnen. Ik heb natuurlijk nog niet alle gegevens van deze excursie binnen, maar ik vraag daarom iedereen om de gegevens die al wel voorhanden zijn zo spoedig mogelijk bij mij in te leveren zodat deze verwerkt kunnen worden in het verslag

Π

Te koop aangeboden

Joop Kuchlein

Uit de nalatenschap van de heer Mechiel Jansen (Hoogeveen) wordt een aantal boeken te koop aangeboden. Alle zijn in goede staat. De prijzen zijn exclusief verzendkosten. Gegadigden kunnen zich wenden tot mevr. J. Jansen-Spijkerman, Mimostraat 79, 7906 PK Hoogeveen. Het betreft de volgende werken:

Van de serie The Moths and Butterflies of Great Britain and Ireland: Vol. I (Micropterigidae - Heliozelidae) F 70,-; Vol 2 (Cossidae - Heliodinidae) F 75,-; Vol. 3 (Yponomeutidae - Elachistidae) F 90,-; Vol 7(1) (Hesperiidae - Nymphalidae) F 75,- ; Vol. 7 (2) (Lasiocampidae - Thyatiridae) F 75,-; Vol. 10 (Noctuidae - (Cucullinae to Hypeninae) and Agaristidae) F 70,-. Alle delen zijn gebonden.

Emmet, A. M. (ed.), 1988. A field guide to the smaller British Lepidoptera. Second edition. slappe kaft. F 35,-

Frankenhuyzen, A. van, 1988. Schadelijke en nuttige insecten en mijten op fruitgewassen. F 60,-

Geraedts, W. H. J. M., 1986. Voorlopige atlas van de Nederlandse dagvlinders - Rhopalocera. Slappe kaft. F 12,50

Kuchlein, J.H. & R. de Vos, 1999. Geannoteerde Naamlijst van de Nederlandse Vlinders. Gebonden. F 50,-

Lempke, B.J., 1953-1957. Catalogus der Nederlandse Macrolepidoptera (supplementen 1 t/m 5) F 45,- Tezamen gebonden.

Lempke, B.J., De Nederlandse Trekvinders. Slappe kaft. F 10,-

Palm, E., 1986. Nordeuropas Pyralider. Gebonden. F 60,-

Spuler, A., 1910 (herdruk 1983). Die Schmetterlinge Europas. Kleinschmetterlinge. Gebonden. F 65,-

II

NAJAARSBIJEENKOMST VAN DE SECTIE "TER HAAR"

De najaarsbijeenkomst wordt gehouden op
zaterdag 25 oktober 2001

om 11.00 uur te Lexmond, in het "Verenigingsgebouw", Kortenhoeveneseweg 63,
Lexmond, Tel: 0347-351933

AGENDA

10.30 zaal open

11.00 opening bijeenkomst

11.05 bestuursmededelingen

11.30 rondvraag

11.45 faunistische mededelingen

12.30 lunch

13.30 Henk ten Holt - *Mythimna scirpi* en *M. sicula* in Nederland

14.00 faunistische mededelingen (vervolg)

16.00 sluiting

NAJAARSBIJEENKOMST VAN DE SECTIE "SNELLEN"

De najaarsbijeenkomst wordt gehouden op
zaterdag 14 november 2001

om 11.00 uur, in het "Verenigingsgebouw", Kortenhoeveneseweg 63, Lexmond. Tel:
0347-351933

AGENDA

1. Opening door de voorzitter
2. Bestuursmededelingen:
 - a. mededelingen secretariaat
 - b. mededelingen penningmeester
 - c. statuten Snellen
3. Verkiezing nieuwe secretaris. Er zijn nog geen kandidaten gevonden en belangstellenden kunnen zich bij de voorzitter melden.
4. Mededelingen zomerexcursie.
5. Presentatie bijzonder onderwerp.
6. Faunistische mededelingen
7. Rondvraag
8. Sluiting

Voor beide bijeenkomsten geldt dat er koffie is à F 2,25 en u kunt ook frisdrank, broodjes, soep, tosti's etc. kopen bij de bar. Het staat natuurlijk iedereen vrij om een eigen lunch mee te nemen.

Tijdens de middagpauze zal de heer Vermandel entomologische instrumenten en hulpmiddelen ter verkoop tonen. Tevoren kunt u inlichtingen krijgen en/of bestellingen plaatsen. Tel: 0114-370378 en per email: vermandel@wxs.nl

BUSLIJNEN

Vanaf Rotterdam-Zuidplein: 154
Vanaf Utrecht CS: 111 en 154
Vertrek uit Lexmond: 111 en 154